

«Τι είναι οι άγγελοι, μητέρα;»

Του ΔΗΜΗΤΡΗ ΤΣΑΤΣΟΥΛΗ*

Τάσος Ρούσος, Αγγελόπετρα. Νουβέλα. Εκδόσεις Καστανιώτη. Αθήνα, 1992.

ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΗ του πεζογραφική εμφάνιση «Τα χειρόγραφα του Μανουέλ Σαλίνας» (1987) ο ποιητής και μεταφραστής Τάσος Ρούσος αναμετρούταν ήδη με το «φανταστικό» μυθιστόρημα δημιουργώντας ένα από τα πλέον ενδιαφέροντα δείγματα του είδους στην ελληνική λογοτεχνία. Με την τελευταία του νουβέλα παραμένει στον ίδιο αυτόν χώρο δίνοντας την εννοιακά προβληματιστική πάνω στη δομή του φανταστικού και των συγγενών γενών. Το «φανταστικό» δεν διαρκεί παρά όσο κρατάει ένας «δισταγμός», κοινός σε αναγνώστη και ήρωα, σχετικά με το αν αυτό που αντιλαμβάνονται ανάγεται ή όχι στη σφαίρα του πραγματικού, επισημαίνει ο Τοντόρφ. Αν στα «Χειρόγραφα του Μανουέλ Σαλίνας» η ασφάλεια της «εγκιβωτισμένης» ιστορίας αποτελεί ικανοποιητικό άλλοθι για μια κατευθείαν εισδοχή στον χώρο του υπερφυσικού και άρα προσέγγιση του θέματος από τη σκοπιά του γένους του «θαυμαστού», η «Αγγελόπετρα» κινείται στον χώρο του πραγματικού με ολισθήσεις στο εξωπραγματικό. Ήρωας και αναγνώστης αμφισβητούν διαρκώς τις υπερφυσικές δυνάμεις αποδίδοντας σε παραισθήσεις και ψυχοπροβολή τα όσα συμβαίνουν. Αλλά, αντίθετα με την πρώτη και κλεινή νουβέλα, που έκλεινε με τον θρίαμβο του «δισταγμού» στο επίπεδο αυτής τούτης της αφηγηματικής πράξης και άρα με την οριστική εγκατάλειψη αφηγητή και αναγνώστη στο απροσδιόριστο και συνεχές παρόν του «φανταστικού», η «Αγγελόπετρα» κλείνει, τουλάχιστον εκ πρώτης όψεως, με την αποδοχή του «θαυμαστού», που αντιστοιχεί σε κάτι το άγνωστο, που για να εξηγηθεί θα πρέπει να αποδεχθούμε νέους τρόπους σκέψης και λογικής.

Θεραπαινίς του «θαυμαστού» η «Αγγελόπετρα» αυτήν ακριβώς την αποδοχή της άλλης λογικής εικάζει ως τελικό ζητούμενο της θεματικής της: η πείρα που φθάνει στον ήρωα ως απλό τουριστικό ενθύμιο από τη Νεκρή Θάλασσα αποτελεί, σε επίπεδο δόμησης της ιστορίας, το αναγκαίο «μύθημα» για να επιτευχθεί η υπέρβαση των ορίων μεταξύ του φαινομενικά λογικού και του φαινομενικά παράλογου, για να δειχθεί η δυνατότητα διερεύνησης της λογικής μέσω της γνωριμίας με το άγνωστο και αντικειμενικά ανύπαρκτο. Αν, όμως, η αγγελόπετρα αποτελεί την αφορέα θεματικά, για την ανέλιξη του εξωπραγματικού μέσα στην πραγματικότητα του ήρωα, που στη συγκεκριμένη περίπτωση τοποθετείται στη σταδιακή μετάλλαξη του σε «Φύλακα του Νου», σε «άγγελο - διάβολο» των αρχαίων εβραϊκών γραφών, η κινήτρια δύναμη συνίσταται στην αφηγηματική τεχνική της «ανάληψης», μιας μοναδικής, στην αφήγηση, αναδρομής στην παιδική ηλικία του ήρωα που θα διατυπώσει την απλή του απορία: «Τι είναι οι άγγελοι, μητέρα;». «Πλάσματα, αγόρι μου, υπέροχα πλάσματα». «Κι ήταν πάντα έτσι; Πάντα άγγελοι;». «Ναι, ήταν πάντα έτσι, άγγελοι από την αρχή του κόσμου». «Και οι άνθρωποι;». «Κι αυτοί ήταν άνθρωποι από την αρχή». «Και μπορούν μερικοί να γίνουν άγγελοι;» [...]. (ελ. 10). Ερώτημα - πρωταρχική αγωνία του ανθρώπου για την ίδια του τη φύση και ταυτόχρονα απορία που το σύγχρονο κοινωνικοποιημένο άτομο απωθεί, ως αναπάντητη, στον κόσμο της παιδικής του αθωότητας. Ερώτημα - ανάληψη από ένα παιδί που για την απάντησή του θα συνδράμουν η πρόσφατη αναπτύξη του ήρωα και η άφιξη της αγγελόπετρας. Ανάληψη τεχνική ή ανάληψη - σημάδι του επερχομένου; Η απάντηση δεν μπορεί να είναι αθώα, αφού αναγκαστικά θα εγείρει το θεωρητικό θέμα της σχέσης μεταξύ μορφής και περιεχομένου.

Η τεχνική της τριτοπρόσωπης αφήγησης που διέπει τη νουβέλα, αντί να αμβλύνει, αντίθετα, συμβάλλει στην ταύτιση ως προς τον «δισταγμό» μεταξύ αναγνώστη και ήρωα. Η αντικειμενικότητά της αφοπλίζεται από την εσωτερική σταθερή εστίαση πάνω στον ήρωα που ακολουθεί η όλη αφήγηση, με εξαίρεση τις πρώτες σελίδες που τον παρουσιάζουν. Αυτός ο ανύπαρκτος, φαινομενικά, αφηγητής, που μοιάζει να υποκύπτει εξίσου στην αποδοχή του υπερφυσικού, ακολουθώντας τον ήρωά του, καταφέρνει, παρ' όλα αυτά, να εισάγει την αμφισβησία, επομένως και την αναίρεση του «θαυμαστού», μέσα από τη συντακτική δόμηση της αφήγησής του. Έτσι, η είσοδος του ήρωα στον χώρο του «φανταστικού - θαυμαστού» συμπίπτει στις πρώτες σελίδες με τον ύπνο του, ενώ η αφήγηση θα ανοίξει την τελευταία παράγραφο με την αμφίσημη, τριτοπρόσωπη - και άρα αμφιλεγόμενη ως προς το πραγματικό υποκείμενο που την εκφωνεί - ερώτηση: «**Μα ονειρευόταν ή όχι;**». Ο αφηγητής, καλυμμένος πίσω από την εσωτερική εστίαση που παραχώρησε στον ήρωά του, δεν προτείνει, δεν επιλέγει, δεν απαντά. Αλλά, επαναφέρει την παιδική ερώτηση στον κόσμο των μεγάλων προτείνοντας ίσως έτσι πως γι' αυτούς το θαυμαστό, ο κόσμος των αγγέλων, υπάρχει ακόμη στα όνειρα και τη λογοτεχνία.

«Δηλαδή, αν κοιμηθώ κι εγώ ήσυχα, θα δω ένα τέτοιο όνειρο; Με αγγέλους;». [...] «Κοιμήσου τώρα, είναι αργά»...

* Ο κ. Δημήτρης Τσατσούλης διδάσκει σημειολογία της λογοτεχνίας και του θεάτρου και κοινωνιολογία στο Ελληνοαμερικανικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα (Κολλέγιο Αθηνών).